

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE
ZNANOSTI
Ak. god. 2013./2014.

**Pokretne knjižnice u Hrvatskoj:
poticaj osnivanju bibliobusne službe u
Gradskoj knjižnici i čitaonici Požega**

diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Ana Barbarić

Vlasta Peći Marčetić

Zagreb, 2014.

Sadržaj:

Uvod	1
1. Što je pokretna knjižnica?	3
2. Pokretne knjižnice u svijetu	5
3. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj	5
3.1. Definicija bibliobusa prema Standardima	5
4. Začeci i počeci pokretnih knjižnica u Hrvatskoj	6
5. Knjižnice s organiziranom bibliobusnom službom u Hrvatskoj	7
5.1. Knjižnica i čitaonica Fran Galović Koprivnica i Gradska knjižnica Franjo Marković Križevci	7
5.2. Knjižnica Nikola Zrinski Čakovec	8
5.3. Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek	9
5.4. Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci	10
5.5. Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić Karlovac	10
5.6. Gradska knjižnica i čitaonica Rijeka	11
5.7. Narodna knjižnica Petar Preradović Bjelovar	12
5.8. Knjižnice grada Zagreba	13
5.9. Gradska knjižnica Zadar	14
6. Institucije	15
7. I mi želimo bibliobusnu službu - Gradska knjižnica i čitaonica Požega	17
8. Pokretne VS stacionarne	23
8.1. Prednosti	23
8.2. Nedostaci	25
Zaključak	26
Literatura	29

Uvod

Na samom početku definiran je pojam i značenje pokretne knjižnice. Njena osnovna uloga je omogućiti korištenje fonda narodne knjižnice onima koji zbog udaljenosti ili iz bilo kojeg drugog razloga ne mogu doći u knjižnicu.

Jednu od iscrpnijih definicija izlažu njemački knjižnični i informacijski stručnjaci Hoelscher i Sepke, pa su po njima pokretne knjižnice:

1. knjižnice smještene u vozilima ili knjižnice pokretne uz pomoć ljudi ili životinja,
2. pokretne knjižnične usluge kojima knjižnice podržavaju mobilnost društva i
3. virtualne ili digitalne ponude i usluge knjižnica i pristup informacijama.

Nadalje, navedeno su vrste pokretnih knjižnica u prošlosti u svijetu i kod nas, to su žive pokretne knjižnice koje prenosi čovjek (koferi, kolica) ili životinje (slonovi, magarci, konji i sl.), kočija i konjska zaprega, zatim brodovi, vlakovi, zrakoplovi, motocikli, kamioneti, bibliobusi i biblio-kombiji.

Prvu pokretnu knjižnicu ili "knjižnicu na kotačima (kočija i konjska zaprega) 1905. godine dobio je američki grad Hagerstown, odnosno knjižnica Washington County Free Library.

Prva pokretna ili putujuća knjižnica u Hrvatskoj je bila putujuća knjižnica varaždinskog tiskara Platzera koja je djelovala još 1872. godine, nakon toga je "organiziran" fijaker u Karlovcu 1911. godine koji je prevozio knjige u sanducima stanovnicima okolnih mjesta.

Bibliobusna služba u Hrvatskoj počinje prvim motornim vozilom - kombijem u Karlovcu 1964. godine. Prvi bibliobus nabavljen je u Rijeci 1969. godine za potrebe Gradske knjižnice Rijeka.

U sljedećem poglavlju dani su primjeri hrvatskih knjižnica, začeci i povijest uspostavljanja bibliobusnih službi. Danas u Hrvatskoj djeluje deset službi pokretnih knjižnica, s ukupno dvanaest bibliobusnih vozila (2 KGZ i 2 Zadar). Od ukupno deset službi, devet ih djeluje pri županijskim matičnim knjižnicama: Bjelovar, Čakovec, Karlovac, Koprivnica, Osijek, Rijeka, Vinkovci, Zadar i Zagreb. Samo jedna služba djeluje pri drugoj gradskoj knjižnici (Križevci).

Nadalje, uočeno je kako je tema pokretnih knjižnica u Hrvatskoj razmatrana već od druge polovice 70ih godina na stručnim skupovima, od 1999. skupovi za pokretne knjižnice održavaju se u Hrvatskoj redovito. Radna grupa za pokretne knjižnice osnovana je 21. 11. 2001. godine unutar Sekcije za narodne knjižnice Radna grupa 2004. godine prerasta u Komisiju za pokretne knjižnice. Stručni skupovi namijenjeni problematici pokretnih knjižnica u Hrvatskoj organizirani su u suradnji ove Komisije, knjižnica–domaćina skupova i Nacionalne i sveučilišne knjižnice (Hrvatskog zavoda za knjižničarstvo) te uz financijsku podršku Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Između ostalog do danas je održano 11 Okruglih stolova na temu pokretnih knjižnica i 5 festivala bibliobusa.

U prethodnjem poglavlju istaknuto je kako su iskustva i pozitivni primjeri naših knjižnica naveli i nas (GKPOZ) na želju za bibliobusnom službom. U Županiji postoji pet gradskih narodnih knjižnica u svih pet gradova Županije, (Požega, Pakrac, Lipik, Pleternica, Kutjevo) no u preostalim pet općinskih središta (Velika, Brestovac, Jakšić, Čaglin i Kaptol) nije organizirana knjižnična djelatnost. Unatoč vrlo lošim financijskim prognozama pokrenuli smo projekt: "Vizija razvoja narodnih knjižnica Požeško-slavonske županije kroz uvođenje pokretne knjižnice".

Na kraju svakako treba istaknuti kako organiziranje bibliobusne službe i općenito pokretne knjižnice ima veliki pozitivan učinak, istim fondom, osobljem i opremom pruža knjižnične usluge stanovništvu na međusobno udaljenim područjima.

One u velikoj mjeri pridonose kvaliteti života stanovništva koje je inače u mnogim drugim segmentima u neravnopravnom položaju. Iako su pozitivni, učinci pokretanja takvih službi imaju i ograničavajuće faktore, u manjoj mjeri to su fizička obilježja određenog područja (nepristupačnost), a u većoj to je postizanje ravnoteže između prihvatljive razine usluge stanovnicima i prihvatljivog troška koji financira vlast.

1. Što je pokretna knjižnica?

Pokretna knjižnica (bibliobus, bookmobile, Bucherbus) - vozilo koje prenosi knjižničnu građu koja osim knjižne građe prenosi i neknjižnu građu, uključujući slike, igračke, brošure i slično, opremljena internetom i vrhunskom tehnologijom današnjice.

Motorna vozila nisu jedina prijevozna sredstva. Brodovi, vlakovi, zrakoplovi, motocikli i različite životinje također se koriste za pružanje ove usluge.

Pokretna knjižnica ima osnovnu funkciju ili službu - fondove narodne knjižnice učiniti pristupačnima onima koji zbog daljine ili iz bilo kojeg drugog razloga ne mogu doći u knjižnicu.

Njemački knjižnični i informacijski stručnjaci Hoelscher i Sepke definiraju pokretne knjižnice kao knjižnične usluge koje aktivno odlaze svojim korisnicima i pokretne "crpke znanja" koje olakšavaju pristup informacijama. Definirane su kao:¹

1. knjižnice smještene u vozilima ili knjižnice pokretne uz pomoć ljudi ili životinja,
2. pokretne knjižnične usluge kojima knjižnice podržavaju mobilnost društva i
3. virtualne ili digitalne ponude i usluge knjižnica i pristup informacijama.

Prema toj tipologiji navedenom pod brojem dva zanimljivo je da su pokretne knjižnice i

- knjižnične filijale na stanicama podzemne željeznice, tzv. bibliometroi u Španjolskoj,
- knjižnice u trgovačkim centrima u Čileu,
- "knjigomati"na njemačkim aerodromima, željezničkim kolodvorima i bolnicama, njihove hotelske knjižnice i knjižnični hotel.
- informacijske benzinske crpke (Information-Gas-Station) u Finskoj i
- biblioteli i knjižnične filijale u poštama u Austriji.

Pod trećim pojmom pokretnih knjižnica podrazumijeva se bilo koje mjesto s kojeg stanovništvo, to jest korisnici imaju pristup internetu.² Knjižnice aktivno sudjeluju na internetu službenim mrežnim stranicama i društvenim mrežama.

Današnji korisnici su obrazovaniji, imućniji i zreliji nego što su to bili knjižnični korisnici prije 20 godina³

¹ Hoelscher, M.; Sepke, C.. Moving Libraries: mobile Bibliothekskonzepte als Antwort auf die Herausforderungen der modernen Informationsgesellschaft. Wiesbaden: Verlag Dinges & Frick, 2010.

² ErI Šafar, M. Razvoj pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj: doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2013. Str. 19.

Ono što je pospješilo razvoj pokretnih knjižnica pa su po uslugama izjednačene s manjim ograncima stacioniranih knjižnica su promjene u IT tehnologijama. Uporaba nove tehnologije omogućuje i nove usluge u vozilima (internet za korisnike, pristup raznim bazama podataka, skeniranje, kopiranje).

Nadležnost za uspostavljanje i razvijanje knjižničnih službi ovisi i o ustroju pojedine zemlje i zakonodavstvu, nadležna može biti bilo koja razina vlasti, od nacionalne do lokalne.

Vlastite pokretne službe u nedostatku službenih narodnih knjižnica mogu osnovati i pojedinci ili religijske organizacije.

Pokretne knjižnice mogu usluživati stalne (razasuto seosko stanovništvo, stanovništvo predgrađa, ustanove i sl.) i privremene zajednice (žetva, podizanje brane).

Osim uobičajenih postoje i specijalizirane pokretne knjižnice koje pružaju specifične usluge kao što su:⁴

- usluge za djecu,
- usluge u školama,
- usluge za slabije pokretne osobe,
- IT vozilo ili cybermobile),
- pokretne knjižnice za umirovljenička naselja,
- pokretne knjižnice za učenje i pisanje domaćih zadaća,
- «infomobil» - za osobe koje traže zaposlenje,
- centre za pomoć beskućnicima,
- usluge za starosjedilačka naselja (npr. rezervati američkih starosjedilaca)

Za razvoj i uspostavu pokretnih knjižnica vrlo je važna zakonska regulativa i načini i modeli financiranja. Tako je na primjer Zakon iz 50. godine namijenjen knjižnicama skandinavskih zemalja donio pozitivne promjene narodnim knjižnicama i posebno bibliobusnim službama. Pokrajinske knjižnice koje se služe bibliobusom od države dobivaju plaćenih 50% troškova prijevoza.⁵

³ Ibid.

⁴ Smjernice za pokretne knjižnice / prerađeno izdanje priredila radna skupina IFLA-ine Sekcije za narodne knjižnice na čelu s Ianom Stringerom. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.

⁵ Novi zakoni za pučke knjižnice u skandinavskim državama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 2(1951), 1-4, str. 167.

2. Pokretne knjižnice u svijetu

Prvu pokretnu knjižnicu ili "knjižnicu na kotačima (kočija i konjska zaprega) 1905. godine dobio je američki grad Hagerstown, odnosno knjižnica Washington County Free Library, 1912. godine konjska zaprega je zamijenjena je automobilom.⁶

U to vrijeme u Turskoj knjige prevoze magarci, oko 1914. godine, u vrijeme Prvog svjetskog rata knjige se u Americi i Velikoj Britaniji prevoze kamionetima. Pokretna knjižnica u Njemačkoj djeluje od 1926. Nakon Drugog svjetskog rata pokretne knjižnice u Europi i SAD-u postaju motorizirane i to su najčešće autobusi, nazivaju se bibliobusi što je najčešći naziv i danas.

Po oblicima pokretnost i zastupljenosti danas su najviše zastupljeni bibliobusi, bibliovlakovi, bibliobrodovi i na kraju žive pokretne knjižnice.

Skandinavske zemlje (Danska, Švedska, Finska, Norveška) imaju najbolju mrežu pokretnih knjižnica, bibliobusa i bibliobrodova. Danska ujedno ima i najrazvijeniji knjižnični sustav. Sadašnjost, 20. stoljeće i današnjica u Danskoj se zbivaju velike promjene vezane za knjižnice. Iz različitih razloga kao što je pad broja korisnika, smanjenje troškova od strane lokalnih vlasti, potreba za jačanjem centralne knjižnice, u Danskoj se zatvorilo 259 knjižničnih ogranaka i ostaje bez 16 pokretnih knjižnica.

3. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj

3.1. Definicija bibliobusa prema Standardima

"Prema Standardima u Republici Hrvatskoj utvrđuju se oblici rada i uređenja bibliobusa kao vrste pokretne knjižnice za privremeno ili stalno opsluživanje korisnika u malim, razasutim naseljima ili u pravnim osobama gdje nema uvjeta za druge oblike djelovanja narodne knjižnice.⁷

Bibliobus je pokretna knjižnica koja ima osoblje i opremu što omogućuje pružanje knjižnične usluge na razini odgovarajućeg knjižničnog stacionara, prema članku 14. Standarda za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj, a smještena je u vozilu - kombi, autobus, tegljač s

⁶ History of mobile libraries: reading is fundamental. URL: <http://www.ifla.org/VII/s38/news/mobpos.htm> (15.08.2014.)

⁷ Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj (sa standardima za pokretne knjižnice - bibliobuse) (NN 58/99), čl. 14, 53, 54, 55.

prikolicom i sl., te svojom pokretljivošću omogućuje da se istim fondom i osobljem služi više međusobno udaljenih područja u istom danu.

Bibliobus je ustrojben jedinica narodne knjižnice i sastavni je dio knjižnične mreže grada ili općine.

Bibliobus opskrbljuje knjigama, časopisima i drugim izvorima informacija i najmanje zajednice (gradske četvrti, prigradska i seoska naselja) gdje nema uvjeta za druge oblike djelovanja narodne knjižnice i time znatno pridonosi informiranju i naobrazbi stanovništva."

4. Začeci i počeci pokretnih knjižnica u Hrvatskoj

Preteče pokretnih knjižnica u Hrvatskoj:⁸

- putujuća knjižnica varaždinskog tiskara Platzera koja je djelovala još 1872. godine,
- "organiziran" fijaker u Karlovcu 1911. godine koji je prevozio knjige u sanducima stanovnicima okolnih mjesta.

Bibliobusna služba u Hrvatskoj počinje prvim motornim vozilom - kombijem u Karlovcu 1964. godine kupljenim za potrebe pokretne knjižnice. Prvi bibliobus nabavljen je u Rijeci 1969. godine i kao takva Gradska knjižnica Rijeka nosi titulu prve pokretne knjižnice bibliobusa u Hrvatskoj i Jugoslaviji.

Tradicija pokretnih knjižnica u Hrvatskoj datira iz 60ih godina 20. stoljeća. Vrhunac svog djelovanja, prema broju službi i njihovoj rasprostranjenosti, bilježi se početkom osamdesetih godina dvadesetog stoljeća kada je u Hrvatskoj djelovalo šesnaest službi sa sedamnaest vozila.

Čak deset bibliobusnih službi vremenom se ugasilo (u Dugoj Resi, Đakovu, Glini, Kninu, Puli, Samoboru, Slavonskom Brodu, Splitu, Šibeniku i Vinkovcima (u međuvremenu ponovo uspostavljena).

Razlozi ukidanja su uz ratna zbivanja na prostorima Hrvatske zastarjelost vozila kojima se rok trajanja procjenjuje na deset do dvanaest godina, a starost većine tada postojećih bibliobusa u Hrvatskoj bila je stara već dvadesetak i više godina.

⁸ Ibid. Str. 13

Od 2002./2003. godine, kada su realizirana prva sredstva Ministarstva kulture za nabavu novih bibliobusnih vozila, najprije su zamijenjeni stari bibliobusi u Čakovcu, Karlovcu, Koprivnici i Bjelovaru. Novi, županijski bibliobus u Rijeci nabavljen je krajem 2004., a do 2006. formirane su i vozilima opremljene još dvije nove bibliobusne službe, u Vinkovcima i Zadru.

Uz bibliobusnu službu u Osijeku koja je osnovana 2001. s doniranim vozilom, te bibliobusnu službu u Križevcima koja je počela radom 2009., u Hrvatskoj je u razdoblju 2000. - 2010. ukupno nabavljeno sedam novih bibliobusa i jedan bibliokombi te osnovane četiri nove bibliobusne službe u Osijeku, Vinkovcima, Zadru i Križevcima.

5. Knjižnice s organiziranom bibliobusnom službom u Hrvatskoj

U Hrvatskoj trenutno djeluje deset službi pokretnih knjižnica, s ukupno dvanaest bibliobusnih vozila. Od ukupno deset službi, devet ih djeluje pri županijskim matičnim knjižnicama: Bjelovar, Čakovec, Karlovac, Koprivnica, Osijek, Rijeka, Vinkovci, Zadar i Zagreb. Samo jedna služba djeluje pri drugoj gradskoj knjižnici, ona u Križevcima.

5.1. Knjižnica i čitaonica Fran Galović Koprivnica i Gradska knjižnica

Franjo Marković Križevci

Najstarije javne knjižnice u Koprivnici i podravskom kraju otvorene su već 1650. godine. To su Knjižnice rimokatoličke Župe sv. Nikole biskupa i razne župne knjižnice u okolici kao i knjižnice u Ivancu i Đurđevcu. U prvoj polovici 19 st. u ozračju Ilirskog preporoda osniva se i prva čitaonica "narodni kasino" 1847. godine, te godine počinje djelovati i drugi "kasino", posljedica podijeljenosti građana Koprivnice zainteresiranih za kulturu. Do osnivanja Narodne čitaonice dolazi 1867. godine, 1869. godine i trgovačko obrtničke čitaonice. Kasnije se spajaju u jednu.

Koncept pokretne knjižnice u Koprivnici zaživio je 1975. godine, suradnjom Knjižnice i "Podravke".⁹ Od 1979. godine pri Knjižnici i čitaonici u Koprivnici djeluje Bibliobusna služba. Stari bibliobus zamijenjen je 2004. godine, prešlo se na automatizirani poslovanje u programu MetelWin. Novi bibliobus ima 43 stajališta. Početkom 2009. godine počela je s

⁹ Knjižnica i čitaonica Fran Galović . URL: http://www.knjiznica-koprivnica.hr/zupanijska_mreza_knjiznica.aspx (20.08.2014)

radom još jedna pokretna knjižnica – biblio-kombi Gradske knjižnice “Franjo Marković” Križevci, koja knjižničnom uslugom pokriva tri općine koje nemaju stacionirane knjižnice te šire područje grada Križevaca. Bibliobusna služba Gradske knjižnice “Franjo Marković” Križevci najmlađa je pokretna knjižnica u Hrvatskoj, a Križevci su jedini grad u Hrvatskoj koji nije županijsko središte, a u okviru svoje Gradske knjižnice ima organiziranu bibliobusnu službu, dok je Koprivničko-Križevačka županija jedina županija s dvije bibliobusne službe organizirane u dva različita grada.¹⁰

Bibliobus (kombi vozilo) je prva mala putujuća knjižnica u Hrvatskoj koja obilazi brdsko-planinska sela i zaselke Kalničkoga prigorja i prostorno obuhvaća okolicu Grada Križevaca i općine Sv. Ivan Žabno, Sv. Petar Orehovec i Kalnik. .

Bibliobus, s jednom zaposlenom osobom koja je ujedno vozač i knjižničar, obilazi 34 stajališta svaka dva tjedna

Troškove u 60%-tnom iznosu sufinancira Koprivničko-križevačka županija. Knjižničnom uslugom je od 2009. obuhvaćen gotovo cijeli prostor Županije, pokriva se 19 općina od ukupno njih 20 koje nemaju općinsku knjižnicu.

5.2. Knjižnica Nikola Zrinski Čakovec

Bibliobusna služba djeluje od 1979. godine, kao jedan od odjela Knjižnice "Nikola Zrinski" Čakovec. 1998. godine, osnivačem Knjižnice postaje Grad Čakovec, a osnivačem Bibliobusne službe Županija.

Bibliobus Knjižnice "Nikola Zrinski" Čakovec kupljen je 2003. godine sredstvima Ministarstva republike Hrvatske i Međimurske županije. U potpunosti zadovoljava europske i hrvatske standarde za pokretne (putujuće) knjižnice. Opremljen je klima uređajem i multimedijalnom opremom.¹¹

Služba ima 25 stajališta (svaka dva tjedna u isto vrijeme i na isto mjesto, prema rasporedu), što obuhvaća 15 općina i domove za starije i nemoćne osobe, te dječje vrtiće.

Fond se sastoji od 4000 svezaka, pretraživ kao i cjelokupan fond preko računalnog kataloga. Posebna aktivnost: Bibliobus u gostima (posjeti vrtićima izvan Čakovca).

¹⁰ Gradska knjižnica Franjo Marković. URL: <http://www.knjiznica-krizevci.hr/html.asp?id=3410> (05.09.2014.)

¹¹Knjižnica Nikola Zrinski Čakovec. URL: http://www.kcc.hr/index.php?t=show_content&id=101 (06.09. 2014.)

5.3. Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek

Bibliobusna služba osnovana je 2001. godine i djeluje kao integralni dio knjižnične mreže Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek.¹²

Zaklada Balkan Peace Project iz grada Haarlema, Nizozemska, donirala je Gradu Osijeku za potrebe Gradske i sveučilišne knjižnice bibliobus marke DAF kapaciteta cca. 4.500 sv. knjiga. Sukladno željama donatora, zaključku Gradskog poglavarstva grada Osijeka i programa koji je izradila Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek bibliobusna služba je organizirana u prvom redu za potrebe gradskih četvrti i prigradskih naselja u kojima trenutačno ne postoje uvjeti za djelovanje stacionarnih oblika gradske knjižnice, s ciljem pružanja osnovnih knjižničnih usluga građanima prigradskih naselja i gradskih četvrti grada Osijeka u kojima ne postoje drugi stacionarni oblici djelovanja.

Usluge i aktivnosti koje pruža bibliobusna služba:¹³

- posudba i rezervacija knjižnične građe,
- informacijsko-referalne usluge,
- reprografske usluge,
- usluge za korisnike s posebnim potrebama,
- rad na računalima i Internet usluge
- kulturno-promotivne aktivnosti,
- pedagoško-animacijske aktivnosti,
- edukacije korisnika i knjižničara

Usluge Bibliobusa mogu koristiti svi članovi Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek bez obzira na mjesto upisa ili stanovanja.

¹² Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek. URL: <http://www.gskos.unios.hr/?upit=sadrzaj&id=89> (06.09.2014.)

¹³ Erl Šafar, M. Razvoj pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj: doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2013. Str. 94

5.4. Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci sljedbenica je Vinkovačke čitaonice osnovane 1875. godine, od 1900. djelovala je pod nazivom Hrvatska čitaonica.¹⁴

Začetke pokretne službe Knjižnica je doživjela akcijom donošenja knjige u selo uz pomoć Narodnog sveučilišta i Savjeta za kulturu kotara 1957. godine. Knjige su se raznosile zaprežnim kolima. Nakon toga oko 1962. godine uvodi se još jedna aktivnost, djelatnice s koferima punih knjiga obilaze radne organizacije, tvorničke hale i restorane. Prvi pokušaj djelovanja bibliobusa (poklon grada Beča) bio je u ratnim godinama 1991/1992. godine. Knjižnica je spaljena pa je fond iz bibliobusa preseljen u prostoriju koja je imala ulogu stacionarne knjižnice, a takvu je ulogu imao na kraju i bibliobus preseljen u prognaničko naselje Blace. Bibliobusna služba opet oživljava 2005. godine kada je nabavljen novi bibliobus financiran od Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Vukovarsko-srijemske županije.

Danas obilazi 60 stajališta u razdoblju od dva tjedna.

Posebno su naglašene aktivnosti za djecu i mlade s ciljem promicanja čitanja i knjige. Podržavaju se projekti S Bibliobusom u prvi razred i Čitanje pod krošnjama.

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci podržava i "pokretljivost" knjižničnih usluga. 2012. godine postala je članom nacionalnog projekta "Razmjena knjige za sve - Book Crossing".

Projekt je započeo u SAD-u i raširio se po Europi. Moto je: "Knjige se ne smiju sputavati policama i zidovima, cijeli svijet treba pretvoriti u knjižnicu".

5.5. Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić Karlovac

Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić sljedbenica je Ilirske čitaonice iz 1838. godine kao druga ilirska čitaonica u Hrvatskoj. Prema tadašnjem popisu stanovništva najveći udio pripadao je kategoriji građana od kojih je jedan dio posjedovao veliki kapital u trgovini i prijevoznstvu. Gospodarska moć i svijest o potrebi odgoja široke građanske mase i seljačkog staleža doveli su do osnivanja javne gradske čitaonice i knjižnice 1910. godine pod nazivom Gradska javna knjižnica i čitaonica. Smještena je u "Zorinu domu". Od 1963. godine nosi ime Ivana Gorana Kovačića.

¹⁴Ibid. Str. 97-105.

Prvi začeci pokretne knjižnice naziru se davne 1911. godine. Tada je fijaker s 90 knjiga u sanduku krenuo u naselje Mekušje, krajem 1912. godine i na malu Švarču, Turanj i Stative. Pokretna knjižnica u ovakvom obliku aktivna je do 1914. godine. Između svjetskih ratova i neposredno nakon završetka Drugog svj. rata takva aktivnost je zamrla. Pokretna knjižnica ponovo se aktivira nakon Drugog svjetskog rata oko 1955. godine kao knjižnice u poduzećima i okolnim mjestima. To je vrijeme velike potrebe za knjigom među radništvom i stanovnicima ruralnih područja. Knjige se u sanducima prevoze u poduzeća i sela. Pružana je dovoljna materijalna pomoć, 1958. godine Gradska knjižnica imala je devet pokretnih knjižnica u poduzećima i pet u selima. 1964 godine kupljeno je kombi vozilo koje je obilazilo 19 stajališta tjedno.

Prvo specijalno vozilo - bibliobus nabavljeno je 1978. godine, obilazio je 37 stajališta svaka dva tjedna. Nakon Domovinskog rat ovo vozilo je staro i oštećeno pa se 2004. godine prerađuje teretno vozilo u vozilo za pokretnu knjižnicu. Nosivost mu je 10 tona. U 2012. godini obilazi 26 škola, 6 naselja, 6 poduzeća i Dom umirovljenika.

5.6. Gradska knjižnica i čitaonica Rijeka

Grad trgovine i pomoraca daleko od pojma Ilirskih čitaonica svoju prvu čitaonicu dobio je 1849. godine kada je Rijeka pripojena Banskoj Hrvatskoj. Kao grad pod utjecajem je germanofil i ungarofila, upravo čitaonica osnovana 1849. godine predstavlja glavnu organizaciju Hrvata u Rijeci. Članstvo je ipak internacionalno, osim naravno Hrvata, Nijemaca i Mađara ima i dosta članova Talijana. Novine i časopisi su na svim jezicima, među njima i hrvatske novine i časopisi. pod nazivom Čitaonica djeluje sve do 1862. godine kada se usustavlja Gradska knjižnica Rijeka. Tada se s drugim knjižnicama toga područja, između ostalih i Gradskom bibliotekom Sušak oblikuje u Gradsku knjižnicu Rijeka.

Već 1948. godine ova knjižnica organizira pokretne zbirke knjige koje se na nekoliko mjeseci posuđuju ustanovama, školama i poduzećima.

U Gradskoj knjižnici Rijeka godine 1969. s radom počinje prvi bibliobus u Hrvatskoj i širem području.

Do polovice osamdesetih godina bibliobus je obilazio riječke, opatijske i crikveničke općine ali zbog financijskih problema bibliobusna služba organizirana je samo na području riječke općine.

Deset godina to je funkcioniralo, međutim 1996. prestaje s radom. Novoosnovane općine riječkog prstena ne žele sufinancirati bibliobusnu službu. U skladu s tim Matična služba izradila je novi plan djelovanja pa bibliobus obilazi naselja grada Rijeke bez knjižničnog ogranka, znači obilazi samo gradska područja. Sam bibliobus je u to vrijeme star već 16 godina, dosta nefunkcionalan, a sama bibliobusna služba ne pokriva šire područje. Nastaje projekt Primorsko-goranska bibliobusna služba s ciljem obuhvaćanja šireg područja Primorsko-goranske županije s posebnim naglaskom na brdsko-planinski kraj.

Od 2004. godine bibliobus je zajednički projekt Gradske knjižnice Rijeka i Primorsko-goranske županije, pokretna knjižnica za djecu i odrasle. Obilazi 29 stajališta na području Gorskog kotara i naselja u općinama Matulji, Jelenje i Općini Vinodolskoj. U svom fondu nudi posudbu i korištenje 10 603 jedinica građe, od toga za odrasle 5 944, a za djecu 4 659 jedinica građe.

Županijski bibliobus u slobodnom pristupu korisnicima omogućuje pristup različitim zbirkama, između ostalih i Maloj goranskoj zbirci.

5.7. Narodna knjižnica Petar Preradović Bjelovar

Današnja knjižnica nastala je na temelju institucije Kasino-čitaonice koju su 1832. godine utemeljili časnici. Između dva svjetska rata djeluje pod nazivom Hrvatska čitaonica, zatim Narodna čitaonica do 1950. godine. Od 1950. godine nosi današnji naziv. Već šezdesetih godina dobiva matičnost te proširuje djelovanje novim odjelima i službama.

Počeci pokretne knjižnice sežu do 1953. godine kada je s radom počeo Pionirski odjel Gradske knjižnice, između ostalih aktivnosti odlazilo se u posjete djeci u bolnici. Pod parolama «Knjige u narod» i «Knjige među radnike» u bjelovarskoj općini je do 1958. godine organizirano pet pokretnih knjižnica s oko 500 knjiga za šest općinskih mjesta. Knjige su prenošene u koferima, pješice ili drvenim kolicima, kasnije traktorom ili kamionom. Od 1968. godine prikupljaju se financijska sredstva za bibliobus.

Prvo vozilo – kombi započelo je s radom 1972., 1980. godine kupljen je bibliobus. Vozio je više od 20 godina i 2004. godine knjižnica je dobila novi, suvremeni bibliobus.

Danas obilazi 40 stajališta, udaljene dijelove grada, naselja šire okolice, ustanove (Okružni zatvor, Dom umirovljenika), poduzeća, škole i vrtiće.¹⁵

Zanimljivo je da je bibliobusna služba bjelovarske knjižnice jedina pokretna knjižnica u Europi koja posjećuje zatvorenike. Još uvijek je praksa posjeta Zatvora dva puta mjesečno po dva sata.

Knjižna građa bibliobusa broji 1 500 knjiga od čega je 2 500 svakodnevno u bibliobusu. Ukupan fond bibliobusa sadrži slikovnice, stripove, dječju književnost, klasike, hit izdanja, publicistiku, znanstveno-popularnu literaturu, priručnike.

Opremljen je i neknjižnom građom kao što su: video kasete, DVD-i, audio CD-i i CD-ROM-ovi. Vozilo je opremljeno računalom i tehnologijom koja omogućuj uporabu multimedijske građe.

5.8. Knjižnice grada Zagreba

Povijest Gradske knjižnice Zagreb počinje utemeljenjem Ilirske čitaonice 1838. godine. Za otvaranje čitaonice zaslužni su znameniti ljudi onoga doba, grof Janko Drašković, Ljudevit Gaj, Vjekoslav Babukić i drugi.¹⁶ 1907. godine uz podršku i posredovanje Družbe Braće hrvatskog Zmaja i pod utjecajem pučkih knjižnica.

Gradsko poglavarstvo izdvojilo je tijekom 1905. i 1906. godine namjenska sredstva i u zgradi Kamenitih vrata otvorilo je javnu knjižnicu. "Svaki stanovnik koji je navršio petnaest godina smije besplatno rabiti knjige iz Gradske knjižnice, bilo u čitaonici, bilo kod kuće".

Godine 1937. Knjižnica je preselila u Novinarski dom i od te godine Općina grad Zagreb preuzima Gradsku knjižnicu i ona postaje gradska institucija. Godine 1994. godine seli se u Starčevićev dom. Ona je najstarija zagrebačka javna knjižnica i vodeća knjižnica Sustava Knjižnica Grada Zagreba.

Matična služba Knjižnica grad Zagreba smještena je u Gradskoj knjižnici na Starčevićevom trgu i na razini je cijelog sustava KGZ-a. Obavlja poslove matične djelatnosti za narodne i školske knjižnice u Gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji.

¹⁵ Narodna knjižnica Petar Preradović Bjelovar bibliobusna služba. URL: http://www.knjiznica-bjelovar.hr/index.php/sluzbe/bibliobusna_sluzhba/ (preuzeto 30.08.2014.)

¹⁶ Glavan, D.; I. Sršen. Povijest zagrebačkih knjižnica: kulturnopovijesni uvod. Zagreb: Fortuna: Sandorf, 2010. Str. 42-43.

Knjižnice grada Zagreba objedinjuju mrežu od 12 područnih knjižnica s 27 ogranaka, Gradskom knjižnicom i Knjižnicom Božidara Adžije te bibliobusnu službu s dva bibliobusa. U Županiji Matična služba obuhvaća još 13 općinskih, narodnih i gradskih knjižnica.

Bibliobusna služba Gradske knjižnice u Zagrebu započela je radom 1976. godine kao četvrta pokretna knjižnica i drugi bibliobus u Hrvatskoj. Tome je prethodilo provedeno ispitivanje o opskrbljenosti pojedinih općina knjigom i opskrbljenosti knjižnica u radnim kolektivima te podaci o iskustvima djelovanja bibliobusnih službi u zemljama s naprednim knjižničarstvom.

Danas voze 2 bibliobusa u 4 smjene, u njima je zaposleno 13 djelatnika, obilaze 73 stajališta u Zagrebu i Zagrebačkoj županiji svakih 14 dana. Korisnikom se postaje upisom u bibliobus ili članskom iskaznicom KGZ-a. Korisnika je oko 3 500, najviše djece i osoba treće životne dobi. Postoji i mogućnost rezervacije građe.¹⁷

Korisnici imaju pristup bazama podataka knjižnicama koje su u sustavu ZAKI¹⁸ i svim ostalim knjižnicama koje imaju elektroničke kataloge.

5.9. Gradska knjižnica Zadar

Današnjoj Knjižnici prethode knjižnice 19. stoljeća, prva hrvatska čitaonica "Drušba od štenja" 1807., Ilirsko-dalmatinska čitaonica 1848 i Biblioteca Comunale Paravia iz 1855. godine. Iz njih se najprije razvija Narodna biblioteka osnovana 1945. godine. 1949. godine Narodna biblioteka dijeli se na Naučnu biblioteku (kasnije mijenja naziv u Znanstvena knjižnica) i Gradsku knjižnicu, tada Posudbeni odjel Narodne biblioteke postaje samostalno tijelo pod nazivom Gradska knjižnica u Zadru. Danas je ona prepoznatljiva, suvremena knjižnica u novim prostorima.

Potreba za pokretnom knjižnicom javila se još 50ih godina 20. stoljeća idejom populariziranja knjige među radnicima ali bibliobusna služba osnovana je tek 2006. godine.

Gradska knjižnica Zadar raspolaže sa dva bibliobusa. Bibliobus 1 kupljen je sredstvima projekta CARDS 2002 (dio sredstava dobiven je iz fondova EU) i po narudžbi u potpunosti izrađen prema važećim europskim i hrvatskim standardima.

¹⁷ Knjižnice grada Zagreba. URL: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=46> (20.08.2014.)

¹⁸ ZAKI = Zagrebački katalog informacija

Bibliobus 2 stigao je u Gradsku knjižnicu Zadar 29.11.2013. svečanom primopredajom kao donacija iz Njemačke. Realizaciju tog projekta pomogli su Evangelistička župa Merzhausen i Stadtbibliothek iz Freiburga, Jadrolinija d.d. Rijeka i Prirodoslovno- grafička škola Zadar čiji su profesori i učenici oslikali bibliobus. Pušten je u promet 12.03.2014. te je odmah proširio mrežu knjižničnih usluga i na četiri otoka do kojih je pristup moguć samo brodskim linijama.

Zadar - primjer bibliobusa 2 - Bibliobus na otocima

Inicijalni fond

- Za djecu i mlade:
- M – 297 jedinica
- D – 574 jedinica
- O – 603 jedinica
- 80 popularno-znanstvenih knjiga
- 12 igračaka
- Za odrasle:
- 1031 beletristika
- 300 popularno-znanstvenih knjiga
- 113 DVD jedinica
- 7 CD-a (prilozi uz knjige)
- 120 stripova

Ukupno: 3137 jedinica,

27 stajališta, 24 mjesta u primorju i na otocima Ugljan, Pašman, Dugi otok i Iž.

6. Institucije

Problematika pokretnih knjižnica razmatrana je već od druge polovice 70ih godina na stručnim skupovima:

- Redovna skupština Regionalnog društva bibliotekara Zajednice općina Bjelovar 1979. godine u Koprivnici nosila je podnaslov "Uloga i značaj suvremene bibliobusne službe" (1979. godine bjelovarska i koprivnička gradska knjižnica dobile su nove bibliobuse).
- Savjetovanje o bibliobusnoj službi 1986. u Zagrebu, tema: Stanje bibliobusnih službi u SR Hrvatskoj.

Skupovi za pokretne knjižnice održavaju se u Hrvatskoj redovito od 1999. godine. Cilj je promoviranje ove specifične knjižnične grane i djelatnosti koja obuhvaća sve one knjižnice

koje nisu stacionarnog tipa, odnosno smještene u zgradama, već su pokretne i odlaze do svojih korisnika umjesto da korisnici dolaze k njima.

Pri Hrvatskom knjižničarskom društvu osnovana je Komisija za pokretne knjižnice.

Radna grupa za pokretne knjižnice osnovana je 21. 11. 2001. godine unutar Sekcije za narodne knjižnice zbog specifičnosti tog segmenta narodnog knjižničarstva. Radna je grupa 2004. godine prerasla u Komisiju za pokretne knjižnice.¹⁹

Ciljevi Komisije za pokretne knjižnice:

- promicanje važnosti pokretnih knjižnica za jednakost i slobodu pristupa informacijama svim građanima posebice u ruralnim, slabo naseljenim i raštrkanim naseljima,
- praćenje rada i dostignuća pokretnih knjižnica u svijetu kao i rada Okruglog stola za pokretne knjižnice IFLA,
- pružanje stručne pomoći pri osnivanju bibliobusnih službi te izgradnji i opremanju bibliobusa a u suradnji sa županijskim matičnim službama,
- zalaganje za korištenje bibliobusa od strane posebnih skupina korisnika te korisnika s posebnim potrebama,
- suradnja sa sekcijama i komisijama HKD-a i
- organiziranje stručnih skupova s tematikom i problemima pokretnih knjižnica.

Daljnji stručni skupovi namijenjeni problematici pokretnih knjižnica u Hrvatskoj organizirani su u suradnji ove Komisije, knjižnica–domaćina skupova i Nacionalne i sveučilišne knjižnice (Hrvatskog zavoda za knjižničarstvo) te uz financijsku podršku Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Jedno od promidžbenih sredstava za djelatnost pokretnih knjižnica su festivali bibliobusa.

Od 7. Okruglog stola održanog u Rijeci 2005. godine (do sada ih je održano 11) dotadašnje smotre prerastaju u festivale. Održane su u Rijeci 2005., u Zadru 2008., u Vinkovcima 2009., Karlovcu 2011. i Koprivnici 2013. Festival je kao manifestacija vrlo zanimljiv i posjećen, građani se neposredno upoznaju s pokretnim knjižnicama, njihovom ulogom, načinom rada i zadacima.²⁰

¹⁹HKD. URL: http://www.hkdrustvo.hr/hr/strucna_tijela/37/ (02.09.2014.)

²⁰ Pokretne knjižnice u Hrvatskoj: zbornik radova / uredile Ljiljana Vugrinec, Ljiljana Črnjar, Frida Bišćan. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Karlovac : Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2012.

7. I mi želimo bibliobusnu službu - Gradska knjižnica i čitaonica Požega

U Hrvatskoj je bibliobusna služba organizirana u 10 knjižnica, neke od njih imaju tradiciju i stotinjak godina. Obzirom na njihova pozitivna iskustva željeli bismo i u našoj županiji pokrenuti prihvatljiv oblik bibliobusne službe.

Projekt je nazvan: Vizija razvoja narodnih knjižnica Požeško-slavonske županije kroz uvođenje pokretne knjižnice.

Prema Pravilniku o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj²¹ jedna od ključnih zadaća županijskih matičnih narodnih knjižnica je skrb o izgradnji jedinstvene mreže knjižnica na području županije i najprimjerenijim organizacijskim oblicima mreže. Cijelo područje županije nije pokriveno pa je potrebno osnivati nove knjižnice i ogranke. Pokretne knjižnice nisu i ne mogu biti zamjena stacionarnim oblicima knjižnica, ali u nemogućnosti osnivanja ogranaka u općinskim središtima dobro su došle.

Županijska matična služba Požeško-slavonske županije formirana je u sustavu djelovanja Gradske knjižnice i čitaonice Požega. Služba je prema zakonu nadležna za brigu i nadzor te unapređenje rada svih narodnih i školskih knjižnica u Županiji. U Županiji postoji pet gradskih narodnih knjižnica u svih pet gradova Županije, (Požega, Pakrac, Lipik, Pleternica, Kutjevo) no u preostalim pet općinskim središtima (Velika, Brestovac, Jakšić, Čaglin i Kaptol) nije organizirana knjižnična djelatnost.

U planovima za širenje i uspostavljanje cjelovite mreže knjižnica u Požeško-slavonskoj županiji, pokretna knjižnica ili bibliobus (biblio-kombi) ima potencijalno vrlo veliku ulogu. Obzirom na specifične karakteristike Županije kao što su općine s velikim brojem naselja s relativno malo stanovnika te nepostojanje profesionalno i stručno organiziranih stacionarnih knjižnica, proizlazi i velika potreba za pokretnom knjižnicom koja pruža kompletnu uslugu na širem području Županije.

U malim općinama i naseljima s malim brojem stanovnika i skromnim financijskim mogućnostima koje često ovise gotovo isključivo o dohotku od poljoprivrede, nije realno planirati niti očekivati osnivanje dovoljnog broja stacionarnih knjižnica. Upravo zato potrebno je planirati razvoj službe pokretne knjižnice.

²¹ Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj (NN 43/2001).

TABLICA 1. MREŽA KNJIŽNICA (NEPOTPUNA TABLICA)²²

ŽUPANIJA	BROJ JEDINICA LOKALNE SAMOUPRAVE	UKUPAN BROJ STANOVNIKA ŽUPANIJE ²³	UKUPAN BROJ ČLANOVA ²⁴	UKUPNO KNJIŽNICA	GRADSKE KNJIŽNICE	OPĆINSKE KNJIŽNICE	OPĆINE BEZ KNJIŽNICA
BJELOVARSKO- BILOGORSKA	23 ↔ 5 gradova 18 općina	119.661	10.177	6	5	1	4
BRODSKO- POSAVSKA	28 ↔ 2 grada 26 općina	158.559	5.802	7	2	5	21
DUBROVAČKO NERETVANSKA	22 ↔ 5 gradova 17 općina	122.783	7.306	9	5	4	11
ISTARSKA	41 ↔ 10 gradova 31 općina	208.440	24.824	9	6	1	30
KARLOVAČKA	21 ↔ 5 gradova 17 općina	128.899	14.606	7	5	2	7
KOPRIVNIČKO- KRIŽEVAČKA	25 ↔ 3 grada 22 općine	115.582	15.496	5	3	2	2
KRAPINSKO- ZAGORSKA	32 ↔ 7 gradova 25 općina	133.064	9.028	12	6	5	20
LIČKO-SENJSKA	12 ↔ 4 grada 8 općina	51.022	3.649	7	4	3	3
MEĐIMURSKA	24 ↔ 3 grada 21 općina	114.414	5.265	6	3	3	18
OSJEČKO- BARANJSKA	42 ↔ 7 gradova 35 općina	304.899	18.730	10	7	2	32
POŽEŠKO- SLAVONSKA	10 ↔ 5 gradova 5 općina	78.013	4.053	5	5	/	5

²² Županijske matične službe: izvješća o radu. URL <http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/%C5%B Dupanijske-mati%C4%8Dne-slu%C5%BEbe-RH-izvje%C5%A1taj-o-rad-u-2013.-i-plan-rada-za-2014..pdf> (10.09.2014.)

²³ Prema popisu stanovništva iz 2011. www.dzs.hr

²⁴ Prema: Poslovanje i usluge narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj u godini 2012. <http://www.nsk.hr/maticna-sluzba-za-narodne-knjiznice/>

Prema Standardima za Narodne knjižnice u koje su uključeni i Standardi za pokretne knjižnice preporuka je organizirati pokretnu knjižnicu u mjestima koja su najmanje 5 kilometara udaljena od stacionirane knjižnice i koja broje od 4 000 do 5 000 stanovnika.

Prema Standardima za pokretne knjižnice - bibliouse, čl. 56²⁵:

B. U gradovima i općinama do 15.000 stanovnika bibliobus može imati prednost pred izgradnjom stacioniranih ogranaka gradske ili općinske narodne knjižnice.

C. U manjim gradovima ili općinama s manje od 5.000 stanovnika bibliobus može zamijeniti stacionirani ogranak narodne knjižnice samo ako ogranci ne mogu biti dostupni svim stanovnicima toga područja.

D. U naseljima do 1.000 stanovnika, odnosno u razasutim područjima sa manje od 2.000 stanovnika, bibliobus u pravilu ima prednost pred stacioniranom knjižnicom.

U Požeško-slavonskoj županiji bez knjižnične usluge postoje sljedeće općine:

- Općina Brestovac, ukupno 4.028 stanovnika, 48 naselja
- Općina Velika, ukupno 5.888 stanovnika, 23 naselja
- Općina Kaptol, ukupno 4.007 stanovnika, 10 naselja
- Općina Jakšić, ukupno 4.437 stanovnika, 9 naselja
- Općina Čaglin, ukupno 3.386 stanovnika, 31 naselje

Iako Zakon o knjižnicama²⁶ predviđa osnivanje knjižnice u svakoj općini, nije realno očekivati da se stacionarna ustanova u sadašnjim društvenim uvjetima može osnovati. Pokretna knjižnica u ovim prilikama predstavlja racionalniji i funkcionalniji oblik pružanja profesionalne knjižnične usluge. Postojeće gradske knjižnice svojom uslugom obuhvaćaju većinom stanovništvo koje gravitira pripadajućoj knjižnici ali obzirom na relativno male udaljenosti između gradskih središta i naselja u općinama koje nemaju knjižnicu ove ustanove sada djelomično pokrivaju potrebe nekih bližih općinskih naselja.

Uspostavljanjem pokretne knjižnične službe prema točno utvrđenom rasporedu kretanja i broju stajališta u određenim općinskim naseljima svakako bi se zadovoljila potreba za dostupnom knjižničnom uslugom. Pokretna knjižnica (bibliobus ili biblio-kombi) mogao bi u ovim sredinama stanovništvu ponuditi kvalitetnu i profesionalnu uslugu te toliko važan

²⁵ Ibid, čl. 56

²⁶ Zakon o knjižnicama (NN 105/97, NN 5/98, NN 104/00).

pristup do izvora znanja i literature potrebne za informiranje, obrazovanje i podizanje kulturnog standarda življenja uopće.

Ciljane skupine korisnika pokretne knjižnice su:

- djeca predškolskog uzrasta,
- učenici područnih škola,
- umirovljenici, starije i slabije pokretne osobe,
- korisnici domova za starije osobe i
- svi ostali stanovnici šireg područja navedenih općinskih središta koji nemaju mogućnost korištenja knjižnične usluge u mjestima u kojima žive.

Važno je napomenuti da se bibliobusom osim posudbe knjiga i slikovnica nude i ostale usluge: posudba neknjižne građe, korištenje računala, pristup internetu, pružanje edukativne pomoći/podrške knjižničnog osoblja u informatičkom i informacijskom smislu.

Stanovnici mjesta naše Županije koja su najudaljenija od gradskih središta time će dobiti mogućnost i priliku pristupa suvremenoj knjižnici kao izvoru informacija za cjeloživotno učenje i obrazovanje, ali i širenje opće kulture razvijanjem navike čitanja.

Mnogi stanovnici udaljenih naselja Županije po prvi puta će imati mogućnost korištenja knjižnične usluge u svome mjestu.

Osnivanjem službe pokretne knjižnice pri Gradskoj knjižnici i čitaonici Požega uspostavila bi se mreža bibliobusnih stajališta te pokrile uslugom stanovništvo pet općina sa 101 naseljem. Nabavom vozila (bibliobusa ili biblio-kombija) i smještanjem nove službe pokretne knjižnice u djelokrug rada Gradske knjižnice i čitaonice Požega osigurao bi se uvjet da matična knjižnica za vozilo ne bude predaleko od potencijalnih stajališta kako bi se uštedjelo na gorivu i vremenu potrebnom da se dođe do stajališta, a kombi tip vozila možda bi bio bolje prilagođen kretanju po lošijim cestama i po lošijim vremenskim uvjetima.

Sve navedene pokazatelje još je potrebno detaljno analizirati u suradnji sa Županijom i Ministarstvom kulture vezano uz nabavu i financiranje vozila, te njegovo održavanje i redovitu upotrebu (pretpostavka je da bi biblio-kombi koštao, uključujući nadogradnju i opremanje oko 700.000 kuna).

Zainteresirane općine bi isto tako trebale sudjelovati u organizaciji i realizaciji cijelog projekta kako u financijskom i redovitom pokrivanju stalnih troškova službe, a tako i u organizaciji potencijalnih stajališta na svom području.

Budući je pokretna knjižnica/bibliobus najjeftiniji način osiguranja knjižnične usluge za stanovnike raspršenih, manjih naselja koja karakteriziraju područja Brodsko-posavske, Osječko-baranjske, Požeško-slavonske, Virovitičko-podravske i Vukovarsko-srijemske županije, potrebno je započeti dogovore o zajedničkom sufinanciranju nabave i opreme bibliobusa između Ministarstva kulture, odjela za kulturu navedenih županija, matičnih županijskih knjižnica i općina koje nemaju stacionarnu knjižnicu.

Poslali smo upitnik u svih pet općina bez knjižnične usluge i dobili pozitivne odgovore

Primjer upitnika:

Poštovani članovi Uprave, (načelnik i ostale odgovorne osobe), molimo Vas odgovor na ove upite.

Postoji li zainteresiranost i teorijska mogućnost uspostavljanja pokretne knjižnice (bibliobusa, biblio-kombija) koju bi organizirala Gradska knjižnica i čitaonica Požega (obnaša i funkciju županijske knjižnice).

Pokretna knjižnica je skup projekt i pretpostavka je da će osim Ministarstva, županije i grada u jednom postotku financiranja sudjelovati i općine (prema postojećim zakonima i praksi).

Ukoliko postoji interes molim Vas predložite učestalost obilazaka:

1. dva puta tjedno
2. jednom tjedno
3. predložena učestalost ----

Isto tako molimo Vas predložite točke zaustavljanja u Vašoj općini (koja naselja?) -----

Kojim danima su blagdani (kirvaji), dan općine, ostali datumi koji se obilježavaju? (Potrebno zbog izrade pretpostavljenog plana obilaska).

Vaši prijedlozi?

Odgovori će poslužiti kao dio istraživanja za izradu diplomskog rada i kao dio istraživanja za jesenski projekt "Pokretanje bibliobusne službe Požeško-slavonske županije" koju vodi Matična služba Gradske knjižnice i čitaonice Požega.

Hvala na odgovorima i budućoj suradnji. Lijep pozdrav,

Branko Šimunović, voditelj Matične službe GKPOZ branko@gkpz.hr,

Vlasta Peći Marčetić, koordinator stručne obrade GKPOZ vlasticap@gmail.com

Jedan od pozitivnih odgovora, primjer općine Velika

Poštovani!

Ovim putem javljamo kako smo zainteresirani za postavljanje pokretne knjižnice na području Općine Velika. Što se učestalosti obilazaka tiče predlažemo da to bude jednom tjedno u vrijeme trajanja školske godine u mjestima Velika, Trenkovo, Biškupci, Radovanci, a po potrebi i drugima.

Za sve druge potrebe i potankosti oko istog stojimo na raspolaganju!

S poštovanjem!

Vlado Boban, dipl.ing. Trg bana J. Jelačića 34330 Velika ,Tel:034-233-033, Fax:034-313-033, e-mail: opcina-velika@po.t-com.hr

Rezultati ispitivanja interesa na području Požeško-slavonske županije u pet općina kojima smo uputili preliminarni upit su pozitivni, upit smo uputili i Kaznionici Požega (u okviru kojega je i ženski zatvor Požega i Odgojno-maloljetnički zatvor Požega) i domovima umirovljenika u samom gradu i općinama u kojima želimo organizirati službu pokretne knjižnice kao Upravnom odjelu za društvene djelatnosti Županije.

Zaključak matične službe Knjižnice - potrebno je uvrstiti sufinanciranje ovog projekta u Proračun za sljedeću ili sljedeće tri godine. Županijska matična služba će u narednom razdoblju provesti sve potrebne aktivnosti, dogovore, planove i prijedloge kako bi se ideja o osnivanju službe pokretne knjižnice ostvarila u trogodišnjem planiranom vremenu. Isti tako pokušat ćemo se u vezi kupnje biblio-kombija prijaviti na natječaj za projekte ovoga tipa koje djelomično financira Europska unija.

Ono što želimo

ipak ... možda dobijemo ovo? Nemamo iluzija

8. Pokretne VS stacionarne

8.1. Prednosti

Osnovno obilježje i prednost pokretne knjižnice je mogućnost da istim fondom, osobljem i opremom pruža knjižnične usluge stanovništvu na međusobno udaljenim područjima.

Ona je vrlo često i prvi i jedini oblik knjižnične djelatnosti dostupan stanovništvu u njihovim mjestima boravka.²⁷

Najvažnije usluge pokretne knjižnice su:

- pokretljivost, tj. mogućnost da može uslužiti i nekoliko međusobno udaljenih područja u istom danu,
- racionalnost, tj. uštede u poslovanju jer se usluga na velikom području pruža istim fondom i osobljem i
- ostvarivanje rezultata koji zadovoljavaju knjižnične norme i kvalitetom i kvantitetom usluge, jer se o poslovanju pokretne knjižnice (nabavi, obradi građe, educiranju djelatnika i sl. brine matična knjižnica).

Jasno je vidljiva potreba i korist bibliobusa u zajednici: omogućivanjem dostupnosti barem nekih oblika kulturne, informativne i obrazovne ponude kroz knjižnične usluge, pokretne knjižnice nezamjenjivo pridonose kvaliteti života stanovništva koje je inače u mnogim drugim segmentima u neravnopravnom položaju, već samim prometnim i geografskih položajem mjesta u kojima žive. Naime, pokretne knjižnice dolaze do malih mjesta koja su često prometno izolirana, smještena u rubnim područjima pojedinih županije (primjerice, Prekodravlje u Koprivničko-križevačkoj županiji, uz granicu s Republikom Mađarskom), a često se radi i o gospodarski slabije razvijenim područjima, s pretežno poljoprivrednim stanovništvom i vrlo skromnim općinskim proračunima. Također, važna je uloga pokretnih knjižnica u predgrađima većih gradova u kojima ne postoje knjižnični ogranci, a često ni odgovarajući javni prijevoz koji bi stanovnicima omogućio nesmetano korištenje kulturne infrastrukture koja se većim dijelom nalazi u gradskim središtima.

Sljedeći podaci podvlače značaj koji bibliobusne službe imaju u razvoju i širenju knjižnične mreže pojedinih područja.

²⁷ Črnjar, Ljiljana; Ljiljana Vugrinec. Uloga i značaj pokretnih knjižnica u životu lokalne zajednice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 3/4(2010), str. 125-139.

Od ukupno 10 bibliobusnih službi u Hrvatskoj, njih 7 ima organizirana stajališta uz dječje vrtiće; po 9 ih ima stajališta uz područne i osnovne škole; 6 ima stajališta u domovima umirovljenika, a 5 u poduzećima koja se gotovo u pravilu nalaze u industrijskim zonama, udaljenima od gradskih središta. Dvije bibliobusne službe pružaju knjižnične usluge u ustanovama za smještaj osoba s posebnim potrebama, te po jedna u zatvoru i domu za odgoj djece i mladeži.

Četiri bibliobusne službe pružaju knjižničnu uslugu pripadnicima nacionalnih manjina – jedan slovenskoj, a tri srpskoj nacionalnoj manjini – osiguravajući im literaturu na njihovom jeziku i pismu. Još šest bibliobusnih službi povremeno i/ili pojedinačno ima korisnike pripadnike drugih nacionalnih manjina (romske, mađarske i češke manjine) koji koriste standardnu građu, a ukoliko imaju potrebu za literaturom na svom jeziku, ona se za njih na zahtjev pribavlja iz matičnih knjižnica.

Pojedini bibliobusi, osobito zadarski i vinkovački, pokrivaju ratom razorena područja i pridonose njihovoj obnovi i oživljavanju, a također doprinose i razvijanju tolerancije i dobrih međunacionalnih odnosa.

Sve bibliobusne službe pružaju knjižnične usluge osobama s invaliditetom, te prema potrebi odlaze i do vrata korisnika koji je teško pokretan.

I u većim gradovima bibliobus ima svoju ulogu kao racionalna zamjena za stacionarnu knjižnicu u gradskim i prigradskim naseljima bez knjižničkog ogranka ili dok se ogranak ne izgradi, a također i u ustanovama gdje su smještene ili privremeno okupljene određene skupine stanovnika – vrtićima, školama, domovima za starije, bolnicama, zatvorima i dr.

Na primjeru Hrvatske - bibliobusi predstavljaju jedini oblik narodne knjižnice u ukupno 92 jedinice lokalne samouprave, od čega je 91 općina i jedan grad.

8.2. Nedostaci

Veoma važan element za uspostavu i upravljanje pokretnom knjižnicom je trošak uključen u ove usluge. Iako bi svi stanovnici trebali imati jednaku mogućnost pristupa uslugama treba postići ravnotežu između prihvatljive razine usluge stanovnicima i prihvatljivog troška koji financira vlast.

Ograničenje provedbe ove usluge mogu biti i fizička obilježja određenog područja, u mnogim ruralnim područjima ceste nisu asfaltirane i dobro održavane. To je opterećenje za vozila zbog težine građe koju prevozi, knjižnična oprema unutar vozila se isto lako oštećuje uslijed kretanja vozila.

Prepreke mogu biti i dužina vozila, strmost ceste, oštrina zavoja, niski mostovi, klima i odroni zemlje i slično.

Broj stajališta ovisi o rasprostranjenosti stanovništva, o stvarnom korištenju usluga, o grupnoj usluzi ili pojedinačnoj (farma i sl.). Preporučeni broj stajališta je najviše dvadeset dnevno.

Troškovi vozila su vrlo visoki – čim je kupljeno treba planirati financiranje zamjenskog za 10 godina jer je vijek takvog vozila u prosjeku toliko godina. Troškovi poslovanja mogu se voditi kao dio stacionirane knjižnice ili posebno. Postoje i specifični troškovi ove vrste usluge:²⁸

- popravak i održavanje vozila,
- popravak i održavanje stajališta (održavanje betonskih platoa, stanica za napajanje i znakova za stajalište),
- telekomunikacijski troškovi,
- održavanje satelitske antene i pristojbe za licencu za online pristup,
- troškovi goriva,
- osiguranje vozila,
- cestarine,
- oblikovanje vanjskog izgleda i interijera,
- troškovi vanjskog napajanja itd.

²⁸ Smjernice za pokretne knjižnice / prerađeno izdanje priredila radna skupina IFLA-ine Sekcije za narodne knjižnice na čelu s Ianom Stringerom. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 21.

Zaključak

Ako pokretnu knjižnicu definiramo kao knjižnicu koja fondove narodne knjižnice želi učiniti pristupačnima onima koji zbog daljine ili iz bilo kojeg drugog razloga ne mogu doći u knjižnicu onda ona podrazumijeva ne samo bibliobus kao najčešće prijevozno sredstvo već i sve druge oblike prijevoznih sredstava koja su nabrojana na samom početku.

Isto tako mogla bi se dodati i definicija knjižničara Hoelschera i Sepkea koji pokretne knjižnice tumače kao knjižnične usluge koje aktivno odlaze svojim korisnicima i pokretne "crpke znanja" koje olakšavaju pristup informacijama. One pokrivaju knjižnice smještene u vozilima ili knjižnice pokretne uz pomoć ljudi ili životinja, pokretne knjižnične usluge kojima knjižnice podržavaju mobilnost društva i virtualne ili digitalne ponude i usluge knjižnica.

Povijest ili počeci pokretnih knjižnica vežu se uz nakladnike i tiskare, osnovane čitaonice, knjižnice i neke ustanove (npr. religijskog tipa).

Već 1905. godine američki grad Hagerstown dobio je prvu pokretnu knjižnicu, prijevozno sredstvo bila je kočija i konjska zaprega.

U Hrvatskoj su to "putujuća" knjižnica varaždinskog tiskara Platzera koja je djelovala još 1872. godine i "organiziran" fijaker u Karlovcu 1911. godine koji je prevozio knjige u sanducima stanovnicima okolnih mjesta.

Bibliobusna služba u Hrvatskoj počinje 1964. prvim motornim vozilom - kombijem u Karlovcu. Prvi bibliobus nabavljen je u Rijeci 1969. godine za potrebe Gradske knjižnice Rijeka.

Danas u Hrvatskoj djeluje deset službi pokretnih knjižnica, s ukupno dvanaest bibliobusnih vozila. Od ukupno deset službi, devet ih djeluje pri županijskim matičnim knjižnicama: Bjelovar, Čakovec, Karlovac, Koprivnica, Osijek, Rijeka, Vinkovci, Zadar i Zagreb. Samo jedna služba djeluje pri drugoj gradskoj knjižnici (biblio-kombi u Križevcima). Svaka od ovih knjižnica ima vlastitu povijest kao i vrijeme i načine pokretanja bibliobusnih službi. Knjižnice KGZ-a i Gradska knjižnica Zadar imaju po dva bibliobusa zbog veličine područja koja pokrivaju.

Institucionalno djelovanje uz pokretne knjižnice datira još iz 70ih gdje su pokretne knjižnice bile tema stručnih skupova i savjetovanja. Od 1999. godine održavaju se namjenski, osmišljeni skupovi za pokretne knjižnice. Poboljšanju i unaprijeđenju rada pokretnih knjižnica doprinijela je Radna grupa za pokretne knjižnice osnovana je 2001. godine unutar Sekcije za narodne knjižnice. Radna grupa je 2004. godine prerasla u Komisiju za pokretne knjižnice koja se bavi nizom aktivnosti kao što su:

- promicanje važnosti pokretnih knjižnica za jednakost i slobodu pristupa informacijama svim građanima posebice u ruralnim, slabo naseljenim i raštrkanim naseljima,
- praćenje rada i dostignuća pokretnih knjižnica u svijetu kao i rada Okruglog stola za pokretne knjižnice IFLA,
- pružanje stručne pomoći pri osnivanju bibliobusnih službi te izgradnji i opremanju bibliobusa a u suradnji sa županijskim matičnim službama,
- zalaganje za korištenje bibliobusa od strane posebnih skupina korisnika te korisnika s posebnim potrebama,
- suradnja sa sekcijama i komisijama HKD-a i
- organiziranje stručnih skupova s tematikom i problemima pokretnih knjižnica.

Naše pokretne knjižnice ravnopravno prate najviše svjetske stručne i tehničke standarde, premda je knjižničarstvo u Hrvatskoj financijski u daleko nepovoljnijem položaju nego u zemljama zapadne Europe.

Iskustva i pozitivni primjeri naših knjižnica uvjerali su i djelatnike Gradske knjižnice i čitaonice Požega kako je pokretanje bibliobusne službe jedino rješenje za pokrivanje knjižničnim uslugama velikog područja županije koja nemaju stacionarne knjižnice. U Županiji postoji pet gradskih narodnih knjižnica u svih pet gradova Županije, (Požega, Pakrac, Lipik, Pleternica, Kutjevo) no u preostalim pet općinskih središta (Velika, Brestovac, Jakšić, Čaglin i Kaptol) nije organizirana knjižnična djelatnost. Unatoč vrlo lošim financijskim prognozama pokrenuli smo projekt: Vizija razvoja narodnih knjižnica Požeško-slavonske županije kroz uvođenje pokretne knjižnice.

Osim prednosti pokretne knjižnice koja se sastoji u tome da istim fondom, osobljem i opremom pruža knjižnične, kulturne, informativne i obrazovne usluge stanovništvu na međusobno udaljenim područjima bibliobusne službe pružaju knjižničnu uslugu pripadnicima nacionalnih manjina, doprinose razvijanju tolerancije i demokracije (ratom razorena područja), pružaju usluge i invalidnim osobama, prema potrebi odlaze i do vrata korisnika koji je teško pokretan.

Bibliobus je racionalna zamjena za stacionarnu knjižnicu u gradskim i prigradskim naseljima bez knjižničnog ogranka ili dok se ogranak ne izgradi, a također i u ustanovama gdje su smještene ili privremeno okupljene određene skupine stanovnika, vrtićima, školama, domovima za starije, bolnicama, zatvorima i sl.

Iako postoje ograničenja kao što su fizička obilježja određenog područja (nepristupačnost) ili nedostatna financijska sredstva, bibliobusna služba ima mnoštvo pozitivnih aspekata i tamo gdje je organizirana dokazano je unaprijedila pristup informacijama, znanju i kulturi.

Literatura:

1. Črnjar, Ljiljana; Ljiljana Vugrinec. Uloga i značaj pokretnih knjižnica u životu lokalne zajednice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 3/4(2010), str. 125-139.
2. Erl Šafar, M. Razvoj pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj: doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2013. Str. 19.
3. Glavan, D.; I. Sršen. Povijest zagrebačkih knjižnica: kulturnopovijesni uvod. Zagreb: Fortuna: Sandorf, 2010.Str. 42-43.
4. Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek. URL: <http://www.gskos.unios.hr/?upit=sadržaj&id=89> (06.09.2014.)
5. Gradska knjižnica Franjo Marković. URL: <http://www.knjiznica-krizevci.hr/html.asp?id=3410> (05.09.2014.)
6. History of mobile libraries: reading is fundamental. URL: <http://www.ifla.org/VII/s38/news/mobpos.htm> (15.08.2014.)
7. HKD. URL: http://www.hkdrustvo.hr/hr/strucna_tijela/37/ (02.09.2014.)
8. Hoelscher, M.; Sepke, C.. Moving Libraries: mobile Bibliothekskonzepte als Antwort auf die Herausforderungen der modernen Informationsgesellschaft. Wiesbaden: Verlag Dinges & Frick, 2010.
9. Knjižnica i čitaonica Fran Galović . URL: http://www.knjiznica-koprivnica.hr/zupanijska_mreza_knjiznica.aspx (20.08.2014.)
10. Knjižnica Nikola Zrinski Čakovec. URL: http://www.kcc.hr/index.php?t=show_content&id=101 (06.09. 2014.)
11. Knjižnice grada Zagreba. URL: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=46> (20.08.2014.)
12. Narodna knjižnica Petar Preradović Bjelovar bibliobusna služba. URL: http://www.knjiznica-bjelovar.hr/index.php/sluzbe/bibliobusna_sluzhba/ (preuzeto 30.08.2014.)
13. Novi zakoni za pučke knjižnice u skandinavskim državama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 2(1951), 1-4, str. 167.
14. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova / uredile Ljiljana Vugrinec, Ljiljana Črnjar, Frida Bišćan. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Karlovac : Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2012.
15. Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj (NN 43/2001)
16. Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj (sa standardima za pokretne knjižnice - bibliobuse) (NN 58/99)

17. Smjernice za pokretne knjižnice / prerađeno izdanje priredila radna skupina IFLA-ine Sekcije za narodne knjižnice na čelu s Ianom Stringerom. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.
18. Štiglić, D. Bibliobusna služba u SRH. Vjesnik bibliotekara Hrvatske 29, 1/4(1986), 43-52.
19. Zakon o knjižnicama (NN 105/97, NN 5/98, NN 104/00)
20. Županijske matične službe: izvješća o radu. URL: <http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/%C5%BDupanijske-mati%C4%8Dne-slu%C5%BEbe-RH-izvje%C5%A1taj-o-radu-u-2013.-i-plan-rada-za-2014..pdf> (10.09.2014.)

Slika 1: Biblio-kombi. Str. 22

URL:

https://www.google.hr/search?q=kombi&es_sm=93&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ei=7jsYVK3NEYae7AbZsYHgAw&ved=0CAgQ_AUoA (14.09.2014.)

Slika 2: Kombi Brzi Vinko. Str. 22

URL:

https://www.google.hr/search?q=kombi&es_sm=93&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ei=7jsYVK3NEYae7AbZsYHgAw&ved=0CAgQ_AUoAQ&biw=1099&bih=811#tbm=isch&q=brzi+vinko